

КУЛТУРА

Честит празник!

Иван Нечев, *Просветители*

Монументалист по призвание

Ретроспективна изложба на Иван Нешев (1927 – 1987) в галерия Академия

Иван Нешев не успя да направи самостоятелна изложба приживе. Предвиждаше експозиция за 60-годишнината си, която се състои, уби, посмъртно. Той напусна този свят внезапно – още радостно възбуден от работата си и от успеха – само два дни след откриването на току-що завършения монумент на летище край Благоевград. Десет години по-късно беше показана сбирка избрани творби от ателието му. Кавалетните работи насочиха вниманието към личния творчески свят и по-интимни страни на акта, към кръга от мотиви, междинни етюди и опити – още в гипс.

Третата поред ретроспектива в галерия „Академия“ по случай 90-годишнината от рождението на автора (съвпадаща с 30 години от смъртта му) бе най-представителна. Тя разгърна творческото наследство на скулптора със стремеж да обедини повече аспекти на неговия пластичен изказ. Графично изтържани настенни табла с репродукции на знакови, етапни в развитието творби, бяха „прорязани“ от експозиционните поанти – мащабни фотоси на монументи, заснети в едър план и в ракурс. Те като че доминираха над сам по себе си затворения в пластическата си цялост, с по-мекки внушения, свят на кавалетното – десетки фигури, декоративни и малки пластички, портрети, макети, множество скици и рисунки. Докато човек обхожда непосредствено с поглед такъв кръг от скулптури, същевременно съзнанието му възприема и изображенията на импозантните, перспективно съкратени монументални форми на фона на откритото пространство. Така двата вида художествена трактовка на примерното – с различни способности на изразяване, две образни разновидности – се наслаждат в цялостна представа за създаденото от автора.

Иван Нешев е от поколението, започнало пътя си в края на 50-те, заявило себе си в началото на 60-те години на XX век и вляло свежи сили в обновлението на пластическия език на нашето изкуство. Той навлиза в художествения живот, уверен в стабилните си пластически умения, усвоени в ателието по декоративно-монументална скулптура на Любомир Далчев. Мнозина от художниците бунтари в ония времена, да спомнем само Никола Терзиев, Величко Минев, Галин Малакчиев, Альоша Кафеджийски, Крум Дамянов, Владимир Гиновски, носят белезите на същата – мисленост и строга – далчева школа и нагласата към новаторство. Творческото развитие на пяхното по-смело и синтетично виждане за скулптурата достигна върхове, съизмерими с европейските постижения.

С младежки отворена сетивност Иван Нешев поема пътята към новите тенденции. Годни по-късно неговият учител си спомня: *Иван Нешев беше един от одарените студенти, които изучаваха с жар човешкото тяло [...] не с едно повърхностно копиране, [...] което неминуемо оплита студента в подробностите, а с усвояването му като строеж и възможности. [...] Преминали през неговия поглед и трепета на сърцето, образите се променят, пресилват и придобиват нови форми – винаги жизнени и убедителни. [...] Неговото изкуство е последователно и логично; то има цел и посока, то е постижение.*

Над 30-годишният творчески път на скулптора върви в няколко отличими, но и прелъщащи се – пластически, съдържателни, стилови – линии, възходящи към все по-смеда еманацията на чисто пластичните стойности на формата, към декоративно-монументална архитектурност и по-граматична тематика. Не следва една единствена насока на интерпретацията или обикнат, повторям и заучен похват.

Напротив, през всичките години авторът търси, проявява интерес към различни, дори противоположни изразни възможности. Ранните му творби са с камерни мотиви и размери, с жизнерадостни теми и младежки типаж, носещи елементи на житейската конкретност. Третираните са в спокойни обеми, с облаци, деликатно и точно моделирани форми. През 60-те години художникът създава редица скулптури, начени за паркова укривания плоскостно-

мо и съчетания помежду им.) Интересът към мощта на материята като изобразителен материал, към нейните структурни свойства и характер при Иван Нешев не е самоцелен. Конкретните формоизражащи закони на материала са винаги отпратна точка на концепцията за формата.

Характерът на по-зрелите работи в кавалетен размер на художника се определя от по-засилен психологизъм и принципите на по-сурова скулптурност от уедрени и заострени, дори озрубени форми, стегнати обеми и ясна, динамична пространствена организация на елементите, прилагани като осъзната система.

Непрестанното изпитване на изразните възможности, средства и способности през годините, разпосочните опити, резултатите се проследяват в изложението – различни по тема, психологическо състояние и жанр – пластички – тела в обикнени или покои, торсове и голи тела, отделни фигури и фигурални композиции. Виждаме как в едни художникът изследва степените на енергичната, на места експресивно форсирана деформация, в други търси динамичните контрасти на обемите, противобопоставяйки издуто напласените конвекси на силно свитите навътре – стапяни или изсечени – конкави, или как варира ефектите на фактурата, използвана като допълнително образно средство. Може да се проследи интерпретацията на човешкото тяло, която, с течение на времето, клони все повече към метафора, знак и към самостоятелна полуабстрактен образ в говедена до край условност – глава, сведена го обозначение, освободени от наподошност пропорции, телесни обеми, разплавени в течащи маси, издига на конструктивния строеж за сметка на моделираната форма. Портретът обаче, типизиран или конкретизиран, запазва през годините емоционалния регистър на жанра, класическата съсредоточеност и живите особености на модела. Всички образи, при все различия си характер, са поели сякаш нещо от човешката деликатност и вълшебност на своя автор.

В изложбата привличат вниманието две серии (края на 70-те, началото на 80-те) алегорични женски фигури в ритуални костюми, декорирани с мотиви, почерпани от старата дърворезба и кованото желязо или с акцентни от властени растителни орнаменти. Те се възприемат и като самостоятелни декоративни пластички, и като преходен етап към бъдещ монументален формат – отличителна черта и на други творби независимо от темите. Фронталитетът, търсената статуарност, опростената линия на силуета и тектониката на масива, която напомня градеж от каменни блокове, придават внушителност и вътрешен монументализъм на кавалетния размер. В много от зрелите работи на Иван Нешев архитектурните различия между камерна и монументална форма са едва различими.

Финален и ярък пластичен акорд е цикълът „Човек и природа“ (1986) – драматичен размисъл за колизията между човешеството и естествената среда. Патосът на експресивните мъжки фигури – болезнено оголени метафори на трагичното – достига върховата точка, в която кристализира ново пластично качество на формата. Зарядът на тези творби щеше навярно да отведе в нови орбити художника, ако пътят му не бе тъй рязко прекъснат.

Експозицията показва няколко от зрелите монументални произведения на автора – фотосите запознават съвременния зрител с примери от най-значимите за времето, днес позабравени, постижения на българската скулптура в руслото на декоративния монументализъм.

Характерният за 70-те – 80-те години стремеж към синтез на изкуството с архитектурата изразява стилово вписаният във възрожденската аркада паметник на уста Кольо Фичето (1979). От фигурата лъхат твърдост, целокупност и сила. Зраба поставена, тя тежи на мястото си с дяланост, едро обобщени форми и равновесни обеми, симетрично центрирани по вертикалната ос. Светлосенчната игра по грапаините на камъка събужда суровата му природа, която подсилва усещането за истинска скулптурност. Идентичен по характер е паметникът на Захари Стоянов (1980), където пластическата конструктивност е допълнена с графичен елемент от ритмичното напречно-линейно членение на фигурата. То придава четливост на формите и декоративност, която нюансира общия лапидарен стил.

Каменната твърд и лаконичната ѝ, пестеливо скулптирана форма придават категоричност на утвърждаването на значимостта на историческите личности.

Иван Нешев е не само култивиран монументалист, той е монументалист и по призвание. Вижда формите без излишни подробности, мисли ги организирани в цялост и проектира профилите им в открито пространство, както в преславския ансамбъл „Цар Симеон и книжовниците“ (1983), където привдигнатите рамене и полусведени глави на аскетично контрастно рисуват неравноделно начупен, гъловат контур на хоризонта. Там единият ритъм на фризавата композиция е изграден чрез острите вертикали помежду възвисяващите се като стълбове гранитни фигури. Отчетливо се редуват пространствените планове – осветени обеми и сенки в рязко

въдбаните отстъпи и отвесни прорези. Насечените повърхнини, правите гъли и експресивно оголените ръбове са пластично раздвижени от бего прокрадващи се писмени знаци и орнаменти. Слети в единна, дишаща общо чувство материя, фигурите в строга „средновековна“ фронталност са застнали неподвижно, в безвременна статичност – стожери на идеите за дължавност и просвещение.

Последната работа на художника се издига над магистралата край Благоевград (1987). На върха на висока, косо поставена метална траверса са извисени стремението – напред и нагоре – кон и колесница. (Конят е емблема на града, а темата за полета е разработана от автора неведнъж.) Изпълнената с напрезано дъвижение животинска фигура е моделирана пластично обемно, а колесницата е просто подсказана – фрагментирано и плоскостно-геометрично. Динамичният образ, сякаш преодоля гравитацията, обединил проекции на античността и съвременното, бележи творчески скок за художника. Органичното съчетание на деликатно, естетско отношение към формата и същевременно зареждането ѝ с устремна енергия придават особена дължавност и прочувственост на творбата. С нея пресекува още недоизказаната на пластичен език авторова мисъл.

Пълноценното представяне на Иван Нешев е донякъде оцетено от отсъствието на експозиционен материал, посветен на преподавателската му дейност. Защото тя не само е невелика част от личността, а и ключ към разбирането на творческото му развитие. Както отбелязва неговият колега, съмишленник и монограф Стоян Николов (1927 – 1983): *Няма съмнение, че ръководейки задачите по скулптура на специалността „Промишлени форми“, [...] Иван Нешев сам се е обогатил под влиянието на една проблематика, която акцентира върху съзнателното, рационално боравене с формата. Така [...] е формирал в себе си един артистичен рационализъм.*

Наред с други ентузиастични, художникът е един от основателите на специалността дизайн в средата на 60-те години, тъй като различните, още непознати за тогавашната академична практика изисквания на новата професия налагат да се разработи концепция за аналитичен и едновременно синтетичен подход, насочен към разкриването на общите логически моменти на формата. Рано доказаната в творческата реализация пластическа култура, дарбата да извлича синтетичните стойности на формата, както и още свежото, не закостеняло мислене на Иван Нешев го правят, по думите на „апостола на българския дизайн“ Васил Стоянов, „щастливо откритие“ за преподавател в този профил. Скулпторът се превръща в практическия създател на една специализирана методика по моделиране на българска почва. Над двадесет години той усъвършенства собствената си програма за възпитание на организен и рационалистичен възглед за формообразуването и остава знакова фигура в историята на Академията, тачена и днес от стоици някогашни студенти.

Ирина Мутафчиева

Иван Нешев, входен знак на Благоевград, 1987 г.

